

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale

NICOLESCU, ADRIAN

Istoria civilizației britanice / Adrian Nicolescu - Iași: Institutul European, 2001 (Euronovis)

328 p.; 19,5 cm - (Sinteze)

Vol. 2: *Secolul al XVII-lea: 1603-1714*

ISBN: 973-611-163-6

008(420)

ADRIAN NICOLESCU

**ISTORIA
CIVILIZAȚIEI BRITANICE**

Volumul II

Secolul al XVII-lea: 1603 - 1714

V	
Vacanța ciubotarului 190	<i>Why so Pale and Wan, Fond Lover</i> 202
Valentinian 188	<i>Wild-Goose Chase</i> 188
<i>Venice Preserved</i> 219	<i>Windsor Poetics</i> (Byron) 240
Venus și Adonis (John Blow) 152	<i>Winter's Tale</i> 183
Venus și Adonis (Shakespeare) 193	<i>Woman Hater</i> 187
Viețile poezilor (S. Johnson) 199	<i>Woman Killed with Kindness</i> 191
Volpone 185	<i>Women Beware Women</i> 189
	<i>Wonderful Year</i> 190
W	
<i>Way of the World</i> 218	
<i>Westward Ho</i> 191	

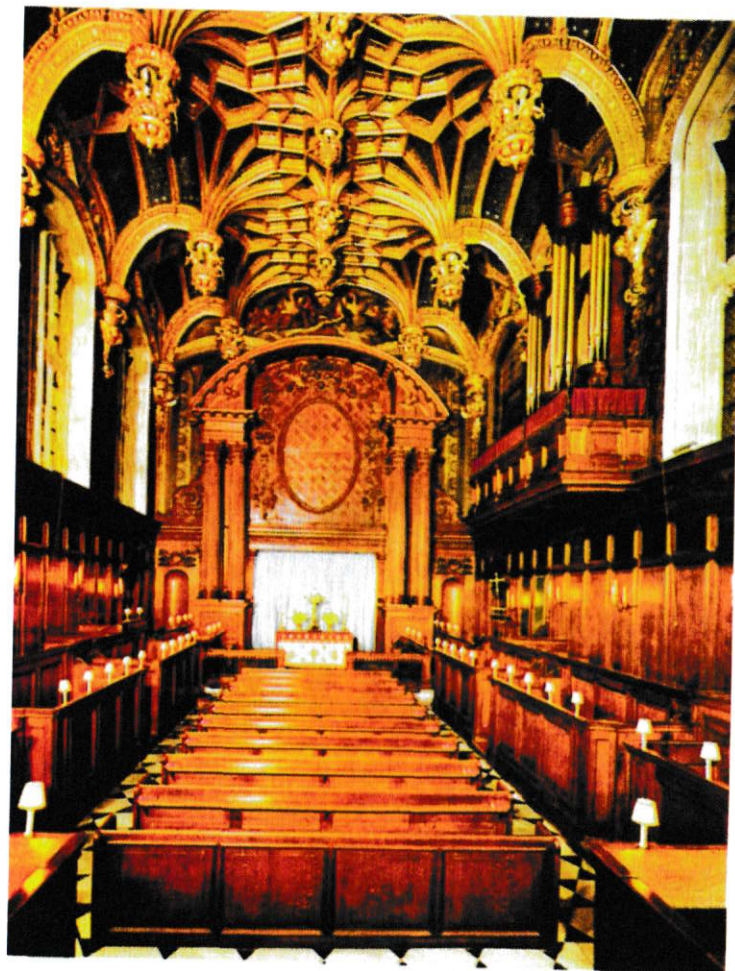
Y	
<i>Ysopets</i> 248	

TABLA DE MATERII

Cuvînt înainte	5
Anglia sub Stuarți (1603-1714) și în timpul Republicii (1649-1660)	
Robert I (Bruce)	7
David II (Bruce)	7
Robert II (Stewart)	7
Robert III (Stewart)	8
Iacob I (Stewart)	8
Iacob II (Stewart)	8
Iacob III (Stewart)	9
Iacob IV (Stewart)	9
Iacob V (Stuart)	10
Iacob VI (Stuart) al Scoției, alias Iacob I al Angliei	12
Carol I Stuart	19
Anglia în timpul Republicii (Cromwell)	30
Carol II Stuart	38
Iacob II Stuart	46
William III și Maria II de Orania	53
Ana Stuart	60
Viața economică, socială și culturală	64
Creșterea demografică	64
Agricultura	65
Comerțul	67
Expediții și descoperiri geografice	68
Alianțe și reconfigurări ale spațiului geopolitic	70

Relațiile comerciale și diplomatice dintre Anglia și Țările Române	73
Transportul <small>pentru oameni și cărți</small>	75
Orașele	76
Moda	86
Sportul și distracțiile	89
Administrația și justiția	91
Armata și marina militară	97
Arhitectura	100
Pictura și gravura	122
Sculptura	142
Orologeria	146
Legătoria de carte	147
Muzica	147
Feroneria	155
Orfevrăria	156
Sticlăria și ceramica	157
Tapiseria	158
Ebenisteria	160
Învățămîntul	165
Știința	168
Limba	177
Literatura	183
Note	233

<i>Lista ilustrațiilor alb-negru</i>	251
<i>Lista ilustrațiilor color</i>	267
<i>Bibliografia</i>	271
<i>Lista de abrevieri și semne convenționale</i>	292
<i>Indice de persoane</i>	293
<i>Indice de locuri</i>	306
<i>Indice de lucrări</i>	315
<i>Tabel genealogic</i>	

*Hampton Court. Capela regală.
Decorație interioară de Christopher Wren. Retablu din stejar
sculptat de Grinling Gibbons.*

ANGLIA SUB STUARȚI (1603-1714)

ȘI

ÎN TIMPUL REPUBLICII (1649-1660)

Înainte de a vedea locul pe care-l ocupă în istoria Angliei domnia lui Iacob I, se cuvine să trecem în revistă rolul jucat în istoria Scoției de înaintașii săi din Casa Stuart (Stewart), din tată în fiu, timp de aproape 150 de ani.

La origine, Stuart (ortografiat Stewart) a fost un cognomen; Marjorie, fiica regelui **Robert I** (Bruce) al Scoției (1306-1329), s-a căsătorit cu Walter, cel de-al șaselea Lord High Steward al Scoției (funcție oarecum echivalentă cu cea de Lord Chief Justice din timpurile moderne). Fiul lor, **Robert al II-lea**, rege al scoțienilor între 1371-1390, a fost întemeietorul Casei Stewart. Încă dinainte de a ajunge rege, el a condus Scoția în timpul refugiului unchiului său, regele **David al II-lea** (Bruce) în Franța, între 1334-1341, la curtea lui Filip al VI-lea, și apoi al lungii captivități a acestuia în Anglia (1346-1357), la curtea lui Eduard al III-lea. Atât guvernarea, cât și domnia sa au fost ineficiente, poate în parte și din cauza unei sănătăți precare. În timpul domniei, are loc celebra luptă de la Otterburn (sau Chevy Chase), la granița cu Anglia, în ziua de 5/15 august 1388, între James, al doilea conte de Douglas (care moare) și Sir Henry Percy (zis „Hotspur”, care e luat prizonier). Lupta, semnalată și de Froissart, a inspirat cele două binecunoscute balade omonime. Robert al II-lea a fost cel mai prolific suveran scoțian (22 de copii, dintre care 8 nelegitimi), record depășit în Anglia doar de

Henric I (29 de copii, dintre care 25 de bastarzi). **Robert al III-lea** (1390-1406) a fost un rege la fel de nepopular ca și tatăl său, mai ales din pricina anarhiei din țară, unul dintre vinovați fiind chiar un frate al regelui, Alexander Stewart, un brigand care, fiind criticat de episcopul de Moray pentru viața depravată și ticăloasă pe care o ducea, a ars catedrala și orașul Elgin; bineînțeles, regescul său frate nu l-a pedepsit. Un episod marțial al domniei lui Robert al III-lea este lupta de la Homildon Hill (Northumberland) la anul 1402, când 80 de nobili scoțieni, în frunte cu Archibald, al patrulea conte de Douglas, au fost luați prizonieri de Hotspur.

Iacob I (1406-1437), al doilea fiu al lui Robert al III-lea, a fost prins de pirați englezi pe când, copil fiind, naviga spre Franța, transportat la Londra și închis în Turn pînă în anul 1424. Pe perioada captivității sale onorabile, când a primit o educație aleasă, țara a fost guvernată de unchiul său, Robert Stewart, primul duce de Albany. În anul 1412 ia ființă prima universitate scoțiană, la St. Andrews. În cei 13 ani de domnie efectivă, a reformat justiția și administrația, anulînd impozitele abuzive din timpul regenței. I-a supus pe nobilii recalcitranți sau rebeli, pe unii dintre aceștia executîndu-i. Căsătoria sa cu Joan, fiica lui John Beaufort, conte de Somerset (nepot de fiu al lui Eduard al III-lea), a ameliorat relațiile cu Anglia. Remarcabil muzician și poet (vezi vol. 1), Iacob I a fost un prinț al Renașterii: celebra sa curte de la Perth a fost pictată, din imaginație, de Pinturicchio. A murit, luptîndu-se vitejește, fără arme, împotriva grupului de asasini, descendenți ai lui Robert al II-lea (ca Walter Stewart, conte de Atholl), dar tentativa de uzurpare a eșuat.

Iacob al II-lea (1437-1460), succesorul său, a avut firea autoritară și acaparatoare a tatălui. Deși familia Douglas, de sînge regesc, îl ajutase să-și consolideze tronul (după lupta pentru putere, din timpul minoratului său, dintre familiile Crichton și Livingston), l-a ucis cu mîna lui pe cel de-al optulea conte și a confiscat domeniile urmașului acestuia, James Douglas, al nouălea conte, sub pretextul unei conspirații nedovedite. În schimb, regele și-a legat numele de începuturile

Renașterii în Scoția, întemeind Universitatea din Glasgow, în anul 1450, la inițiativa episcopului William Turnbull. Era în plus interesat de arhitectura militară, de artilerie și de pirotehnie. Castelul Ravenscraig din comitatul Fife a fost primul castel din Insulele Britanice special construit pentru a permite folosirea tunurilor în apărare. Și-a găsit moartea pe cînd asedia castelul Roxburgh (cucerit în final de scoțieni), din pricina exploziei unei bombarde pe care o manevra el însuși. A fost căsătorit cu Maria, fiica lui Arnold, duce de Geldern (Țările de Jos). Iacob al II-lea este primul rege scoțian încoronat la abația Holyrood din Edinburgh. Se punea astfel capăt tradiției, începută cu Lulach (prima atestare documentară) și Malcolm al III-lea, apoi – după un intermezzo de 95 de ani – continuată fără întrerupere sub domniile lui Malcolm al IV-lea, William Leul, Alexandru al II-lea și Alexandru al III-lea, John Balliol, Robert I Bruce, David al II-lea Bruce, Eduard Balliol, Robert al II-lea Stewart și Robert al III-lea Stewart, apoi Iacob I Stewart, potrivit căreia suveranii Scoției erau încoronați la abația Scone, de lîngă palatul omonim situat la c. 2 km nord de orașul Perth.

I-a urmat la domnie fiul său, **Iacob al III-lea** (1460-1488), care s-a războit cu frații săi, John, contele de Mar (? omorît în captivitate) și Alexander Stewart, al treilea duce de Albany; acesta din urmă a reușit să scape, s-a refugiat la curtea lui Eduard al IV-lea cu ajutorul căruia a încercat să cucerească coroana în cîteva expediții eșuate. În 1482, prin negocieri, castelul și orașul Berwick redevin definitiv o posesiune engleză. În cele din urmă, regele a fost înfrînt și executat pe cîmpul de luptă de la Sauchieburn, lîngă Stirling, de nobilii rebeli (supuși unor impozite regulate), conduși de însuși fiul și moștenitorul său adolescent, Iacob. A fost căsătorit cu Margareta, fiica lui Christian I, regele Danemarcei și al Norvegiei, ceea ce a adus Coroanei grupul de insule Orkney și Shetland (1468-69). Cultivat și muzical, a încurajat dezvoltarea artelor, ca și predecesorii săi.

Iacob al IV-lea (1488-1513) – atlet desăvîrșit, iubitor de arte marțiale și liberale – a condus țara cu autoritate (dar fără

excese) și cu pricepere. A întărit justiția (în special instituția judecătorilor itineranți), desființând în același timp, prin forță, titlul ereditar și privilegiul de „lord al insulelor (Hebride)” deținut de Alexander, al patrulea lord, din clanul Macdonald, titlu și domenii care au revenit Coroanei (1493). A fost o epocă, din păcate scurtă, de mare înflorire culturală. În anul 1495 a fost înființată Universitatea din Aberdeen (King's College) – a treia din Scoția – unde se studiază medicina pentru prima oară. În 1507, librarul Andrew Myllar din Edinburgh, care aducea cărți tipărite din străinătate, deschide prima tipografie din Scoția, cu ajutorul bănesc al lui Walter Chapman, negustor prosper și secretar al regelui; din păcate însă, tipografia se desființează după moartea acestor doi întreprinzători. La anul 1511 este lansat la apă, la Newhaven (la periferia orașului Edinburgh), tot cu sprijin regal, galionul *Great Michael*, lung de 75 m, cu patru catarge, care putea lua la bord 120 de tunuri, 300 de marinari și 1000 de soldați – una din cele mai mari nave de război la data aceea – construit în întregime cu materiale din import, la un preț de cost de 30 de mii de lire. Relațiile cu Anglia au fost fluctuante. În 1502 a invadat Anglia în sprijinul pretendentului Perkin Warbeck (vezi vol. 1); în același an a încheiat un tratat de „pace perpetuă” cu „vechiul inamic” (Anglia), pentru ca, un an mai târziu, să se căsătorească cu Margareta Tudor, fiica cea mare a lui Henric al VII-lea. Din nenorocire, în anul 1513, când Henric al VIII-lea atacă Franța, Iacob se simte obligat să respecte „vechea alianță” (*the auld alliance*) cu această țară (primul tratat, încheiat la 1295 de John Balliol și Filip al IV-lea, va fi denunțat în 1560, când Parlamentul scoțian adoptă Reforma). Drept urmare, Iacob atacă Anglia la rîndul său, găsindu-și moartea în lupta de la Flodden, în împrejurări detaliate în volumul I.

Iacob al V-lea (1513-1542) a fost martorul luptei pentru putere dusă în timpul minoratului său între facțiunea lui Archibald Douglas, cel de-al șaselea conte de Angus (devenit

tatăl său vitreg la un an după moartea celui natural), și cea a lui James Hamilton, primul conte de Arran. După 1524, când Parlamentul l-a investit cu puteri depline, regele a avut o domnie personală, de mîna forte, confiscînd domeniile unor opozanți (reali sau presupuși). Preocupat, ca și tatăl său, de întărirea puterii justiției, a creat în 1532 „Colegiul de Justiție” compus din 15 judecători (8 clerici, 7 laici) care judecau la Edinburgh în tot cursul anului. Această instituție a înlocuit vechiul „Comitet al Cauzelor” care nu se întrunea decît cu prilejul convocării Parlamentului, de regulă o dată pe an. Judecătorii erau plătiți din impozitele aplicate episcopilor și abaților, cu încuviințarea Sfîntului Scaun. Din aceleași fonduri s-au finanțat restaurările, amenajările și adăugirile la palatele Holyrood, Falkland și Linlithgow, ca și la castelul Stirling. Monarhul, veritabil „rege al scoțienilor” (*Rex Scotorum*), avea obiceiul să cutreiere țara, deghizat în burghez și sub nume fals, pentru a cunoaște realitățile la fața locului. În timpul domniei sale a fost ars pe rug, în 1528, primul martir protestant (luteran), Patrick Hamilton, fost student al Universității din St. Andrews. Iacob al V-lea a dus o politică de apropiere față de Franța, căsătorindu-se succesiv cu Madeleine de Valois, fiica lui Francisc I, și cu Marie de Guise-Lorraine. Din 1537, când a adoptat naționalitatea franceză, numele familiei sale se scrie Stuart. La scurt timp după înfrîngerea scoțienilor la Solway Moss (noiembrie 1542), în timpul unui nou conflict militar anglo-scoțian, regele, bolnav, moare în palatul său de la Falkland, aflînd cu bucurie că succesiunea la tron era asigurată prin nașterea unei fiice, viitoarea Maria Stuart, unica moștenitoare legitimă.

Toți suveranii din Casa Stuart, de la Iacob I pînă la Iacob al VI-lea, au avut un destin și trăsături comune: au moștenit coroana la vîrstă fragedă sau foarte tînără, au fost cultivați, încurajînd dezvoltarea învățămîntului și artelor, au fost legați de Franța, de Țările de Jos și de Danemarca (cu o excepție), au fost obsedați de ideea monarhiei de drept divin, și au avut o moarte

violentă (cu o excepție) și prematură. Așa cum se va vedea în cele ce urmează, mai toate aceste elemente se vor regăsi înscrise, în proporții variate, în codul genetic al urmașilor direcți.

Iacob I (1603-1625) a fost primul suveran britanic de origine scoțiană. Fiu al nefericitului lord Darnley (←) și al Mariei Stuart (←), el devine, la vârsta de un an (1567), rege al

Iacob I (Daniel Mytens)

Scoției (ca Iacob al VI-lea), la abdicarea mamei sale. A avut o copilărie nefericită, inclusiv ca urmare a faptului că Scoția continua să fie o țară practic neguvernabilă: în timpul minoratului său (ultimul din istoria Scoției), trei dintre cei patru Regenți pe care i-a avut au murit de moarte violentă,

regele-minor însuși fiind obiectul a nouă tentative de răpire. Aceasta explică oroarea lui față de violență*, cu atât mai mult cu cât, ca tip constituțional, era pipernicit (ca adult) și disartritic. În schimb, avea o minte ascuțită și educată; în copilărie, îl avusese ca preceptor pe cel mai mare umanist scoțian, George Buchanan, poet și dramaturg de expresie latină (→), de la care învățase latina, elina și franceza. Tînărul rege fusese crescut în religia prezbiteriană – o variantă a calvinismului (←) – care, înlocuind ierarhia episcopală cu „sfatul bătrînilor” aleși pe viață, leza autoritatea regală. Prezbiterianismul găsisese un fervent apărător în persoana lui Andrew Melville, continuator al lui John Knox (←) și reformator al învățămîntului universitar scoțian**. În replică, Iacob îl exilează pe Melville, reintroduce instituția episcopatului*** și, influențat de scrierile filosofului și juristului cvasicontemporan francez Jean Bodin**** privind dreptul divin al monarhilor (un leitmotiv al legiștilor medievali francezi), scrie lucrarea *Adevărata lege a monarhiilor libere* (*True Law of Free Monarchies*). Se cuvine spus aici, anticipînd mersul istoriei, că obsesia tuturor Stuartilor privind dreptul divin al monarhului este principala cauză a conflictelor permanente dintre această casă domnitoare și Parlament, ca și a nepopularității suveranilor ei (cu puține excepții).

Relațiile dintre Iacob și Elisabeta, tensionate, nu au dus la un conflict deschis nici măcar după executarea mamei sale pe care, de fapt, nu o mai văzuse de la vârsta de doi ani și pe care probabil nici nu și-o amintea; în plus, i se promisese tronul Angliei la moartea, și cu încuviințarea, Elisabetei, fiind unicul dinast. După cum se știe, Gloriana s-a stins în zorii zilei de joi, 24 martie 1603; 60 de ore mai tîrziu, același Sir Robert Carey

* A fost atât de pacifist în politica externă încît a rămas în istorie ca singurul Stuart care a neglijat complet flota.

** A reorganizat universitățile din Aberdeen și St. Andrews unde a creat catedre de limbi, științe și teologie.

*** Deviza lui era “No Bishop, no King”.

**** În *La République* (1576) se spune că monarhul are puterea „să dea și să ceseze o lege”.

care, ca mesager al Elisabetei, îi anunțase execuția Mariei Stuart (un *miserable accident*, cum se exprimase regina) devansa solul englez bătînd în poarta palatului Holyrood* din Edinburgh și aducîndu-i vestea cea bună.

Regele falit și suta sa ajung la Londra la începutul lunii aprilie, după ce la York trebuise să aștepte bani din capitala Angliei pentru a-și putea continua călătoria. A avea 37 de ani și era căsătorit de 14 ani cu Ana de Danemarca care îi dăruise doi băieți în viață, Henric Frederick și Carol (viitorul rege) și două fete (dintre care una murise la un an și jumătate). În Anglia (pe care nu o va mai părăsi decît pentru o scurtă vizită în Scoția, în 1617) nu a fost popular. Catolicii sperau ca regele să-i lase să-și practice religia; oare mama monarhului nu fusese o catolică ferventă? La Roma însă, unde iezuiții erau atotputernici, este considerat un rege eretic. Pentru a-și întări autoritatea, Iacob ia măsuri severe: catolicii care refuză să participe la slujba protestantă sînt amendați**, iar preoții recalitranti sînt surghiuniți. Exasperați, un grup de doisprezece catolici, conduși de Sir Robert Catesby***, pun la cale asasinarea regelui cu ocazia deschiderii oficiale a lucrărilor Parlamentului, la 5 noiembrie 1605, prin aruncarea în aer a clădirii („complotul prafului de pușcă”). Unul dintre complotiști comite imprudența fatală de a-și povățui o rudă, parlamentar, să absenteze în ziua respectivă. Speriat, acesta îl anunță pe Secretarul de Stat, Robert Cecil****, conte de Salisbury. Se fac investigații care duc la prinderea în flagrant a complotistului Guy Fawkes. (Acesta luptase în armata spaniolă împotriva protestanților din Țările de Jos; de altfel, își semna prenumele Guido.) Torturat (cu acordul în scris al suveranului), el va dezvălui ițele complotului (se plănuia o invazie spaniolă și revenirea la catolicism a țării); va fi judecat la Westminster Hall și executat, împreună cu alți trei

* Vechiul palat (*Holyroodhouse*) a ars în 1650. Noul palat (cel de astăzi) a fost construit sub Carol al II-lea.

** Așa-numiții „recuzanți” (*recusants*).

*** Descendent în a cincea generație al lui William Catesby, acolitul lui Richard al III-lea (vezi piesa omonimă de Shakespeare).

**** Fiul lui William Cecil, principalul sfetnic al Elisabetei. Dușman al lui Walter Raleigh, a fost cel mai vinovat de moartea acestuia.

complotiști, după metoda medievală, prin spînzurare, deviscerare și despicarea trupului în patru.

Satisfacția protestanților a fost de scurtă durată. Deja în primele luni de la urcarea pe tron, Iacob încheiase pace cu spaniolii (fără însă să interzică pirateria în favoarea Coroanei britanice)** . Pentru a consolida pacea și a obține câștig de cauză în problema Palatinatului, în favoarea ginerelui său (→), el va încerca, spre sfîrșitul domniei, o alianță matrimonială între cel de-al doilea născut, Carol (prințul moștenitor Henric murise de febră tifoidă în 1612) și sora regelui Filip al IV-lea al Spaniei, Infanta Maria. Mai mult, pentru a fi pe placul Madridului, el ordonase execuția lui Sir Walter Raleigh (←) în 1618. Acuzat, la începutul domniei, de conspirație în favoarea Arabellei Stuart***, o vară a lui Iacob, Raleigh fusese întemnițat în Turnul Londrei (Bloody Tower) pînă în 1616 cînd, cu permisiunea regelui, se îmbarcase într-o expediție căutătoare de aur în bazinul fluviului Orinoco (Guiana), expediție care se dovedise un

* În amintirea evenimentului, există obiceiul ca în noaptea de 5 noiembrie a fiecărui an, mai ales în comitatele Sussex, Somerset și Kent, să se aprindă ruguri în parcuri și grădini private în care se arde cîte o momie făcută din haine vechi umplute cu paie, zdrențe sau frunze, reprezentîndu-l pe Guy Fawkes. În unele locuri se aprind și focuri de artificii. Adeseori, în ajunul evenimentului, copiii expun momia – devenită substantiv comun în engleză, *guy* – în locuri publice, organizînd colecte de bani.

** În astfel de situații, pirații – ca și vasele lor – purtau denumirea de „corsari”.

*** Lady Arabella Stuart era fiica lui Charles Stuart, al șaselea conte de Lennox, fratele mai mic al lordului Darnley și fiul lui Matthew Stuart, al patrulea conte, și al Margaretei. La rîndul ei, Margareta era fiica lui Archibald Douglas, al șaselea conte de Angus (←) și a Margaretei, sora lui Henric al VIII-lea și fostă soție a lui Iacob al IV-lea. Arabella s-a logodit cu William Seymour, al doilea duce de Somerset și primul marchiz de Hertford, fiul lui Edward Seymour, al doilea conte de Hertford și nepot de fiu al lui Edward Seymour, Lordul Protector, primul conte de Hertford și primul duce de Somerset. Acesta, la rîndul lui, era fiul lui Sir John Seymour, deci fratele reginei Jane Seymour și cumnat cu Henric al VIII-lea. Prin venele Arabellei curgea singele regal al Scoției și Angliei, ea fiind în consecință succesoarea *de jure* a lui Iacob I, motiv pentru care a fost întemnițată în Turnul Londrei unde a și murit.